

Försvarsdepartementet
fo.remissvar@regeringskansliet.se
fo.rs.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar avseende betänkandet **Kommuner och regioners grundläggande beredskap inför kris och krig**

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, lämnar härmed sitt yttrande över betänkandet *Kommuners och regioners grundläggande beredskap inför kris och krig* (SOU 2024:65). MTM yttrar sig över de delar av betänkandet som rör myndighetens verksamhetsområde.

Om Myndigheten för tillgängliga medier (MTM)

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, tillhör Kulturdepartementet. Myndighetens uppdrag är att vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier och arbeta för att alla ska ha tillgång till litteratur, nyheter och samhällsinformation utifrån vars och ens förutsättningar, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning.

Myndigheten producerar och distribuerar olika produkter med fokus på bästa läsupplevelse för våra målgrupper, såsom taltidningar, talböcker, punktskriftsböcker och lättläst litteratur. MTM tillhandahåller tillgängliga medier åt de svenska biblioteken där det digitala biblioteket Legimus är navet i verksamheten. Myndigheten arbetar också med forskning och utveckling av ny teknik för produktion och läsning.

MTM ska främja tillgängligheten till och universell utformning av litteratur, nyheter och samhällsinformation och ge personer som har en funktionsnedsättning förutsättningar att följa utvecklingen i samhället genom kompletterande samhällsinformation.

Sammanfattning

MTM välkomnar utredningens slutsatser i stort och anser att det är av vikt att ambitionen och förväntan på kommuner och regioners beredskap i kris och krig förtydligas.

MTM arbetar med personer som på olika sätt möter läshinder. Hinder för denna grupp uppstår ofta då samhället inte är universellt utformat vad gäller exempelvis format och begriplighet. Huruvida denna grupp är sårbar i kris och krig beror på person och situation, krisens karaktär och hur tillgängligt samhället är i stort.

MTM vill särskilt lyfta vikten av att förtydliga ansvaret när det kommer till tillgänglighet i information, eftersom detta är ett perspektiv som ofta förbises. Det är av stor vikt att genomgående ha tillgänglig information i åtanke vid utformningen av bestämmelserna.

Tillgänglighet i information är särskilt viktigt i förhållande till sårbara grupper. I kris- och krigssituationer finns det stora risker att sårbara grupper hamnar i kläm. Här vore det önskvärt med skarpare skrivningar för att särskilt tillvarata dessa gruppers intressen. Det är därtill viktigt att särskilt sårbara grupper tas i beaktande i beredskapsarbetet, vilket exempelvis kan innebära att personal som möter personer i skyddsrum behöver ha erfarenhet av att arbeta med sårbara grupper. MTM saknar även en analys kring särskilt sårbara grupper som befinner sig i kommunalt finansierade verksamheter som bedrivs av annan aktör än kommunen.

MTM välkomnar att krav ställs på att anställda ska ges nödvändig utbildning och övning. Även här är det viktigt att lyfta fram tillgänglighetsperspektivet i de aktuella utbildningarna och övningarna.

MTM välkomnar utredarens syn på bibliotekets roll för att upprätthålla grundläggande värden i samhället. Biblioteken har en central funktion för personer med funktionsnedsättning som leder till läsnedsättning. För en del läsare kan biblioteket vara enda vägen för att få tillgång till läsning. Det är viktigt att bibliotekens uppdrag för prioriterade målgrupper inte nedprioriteras under höjd beredskap.

Myndighetens synpunkter

MTM:s allmänna synpunkter

MTM välkomnar utredningens slutsatser i stort och anser att det är av vikt att ambitionen och förväntan på kommuner och regioners beredskap i kris och krig förtydligas.

MTM arbetar med personer som på olika sätt möter läshinder. Hinder för denna grupp uppstår ofta då samhället inte är universellt utformat vad gäller exempelvis format och begriplighet. Huruvida denna grupp är sårbar i kris och krig beror på person och situation, krisens karaktär och hur tillgängligt samhället är i stort.

MTM vill särskilt lyfta vikten av att förtydliga ansvaret när det kommer till tillgänglighet i information, eftersom detta är ett perspektiv som ofta förbises. Det är av stor vikt att genomgående ha tillgänglig information i åtanke vid utformningen av bestämmelserna. Tillgänglighet i information är särskilt viktigt i förhållande till sårbara grupper. I kris- och krigssituationer finns det stora risker att sårbara grupper hamnar i kläm. Här vore det önskvärt med skarpare skrivningar i utredningen för att särskilt tillvarata dessa gruppers intressen. Detta är även särskilt viktigt när det kommer till utformningen av regler om kommuners och regioners informationsskyldighet, såväl till allmänheten som gentemot statliga myndigheter och andra aktörer.

Utredaren lyfter fram att informationsglapp kan ge utrymme för spekulation, ryktesspridning och oro, vilket exemplifieras i betänkandet genom en redogörelse av de utmaningar med informationsinsatser som genomfördes under terroristattentatet i Stockholm 2017. Här framkommer det tydligt att sårbara grupper som kan ha svårt att hitta, läsa eller förstå information är särskilt hårt drabbade. Det är således viktigt att all information finns formatneutralt, är enkel att hitta till och skrivs på ett sätt så att alla kan ta till sig budskapen.

MTM välkomnar utredningens utgångspunkt i att kommuner och regioner under kvalificerade fredstida krissituationer och höjd beredskap ska ha ett preciserat ansvar gentemot hela allmänheten, och särskilt gentemot skolbarn och skolungdomar, äldre personer och personer med funktionshinder som bor i särskilda boendeformer med tillgång till service och omvårdnad samt patienter som är intagna på vårdinrättningar.

6.1 Ett förändrat omvärldsläge ställer nya krav på kommuner och regioner
MTM vill påtala vikten av tillgänglig samhällsinformation för alla. Detta är särskilt viktigt under kris- och krigssituationer. MTM efterfrågar därför en tydlig och specificerad reglering kring kommuner och regioners ansvarsområden i detta hänseende.

Tillgänglighet och anpassning av information i kris utgör inte en angelägenhet för enskilda aktörer. Likt i fredstid är det upp till alla att utforma sin information och sin verksamhet så att alla kan ta del av denna. MTM vill påtala vikten av att förtydliga detta i linje med den så kallade ansvarsprincipen.

MTM saknar därtill i omvärldsbevakningen ett perspektiv kring tillgänglighet där särskilt sårbara grupper lyfts fram som prioriterade. Under Covid-19-pandemin framkom att personer med läshinder var en av de grupper som hade svårt att ta till sig information och rekommendationer. Att sårbara grupper lyfts fram som prioriterade bör vara vägledande för kommuner och regioners krisberedskapsarbete.

6.3.3 Generella verksamhetskrav

MTM välkomnar att utredningen lyfter behoven hos kommuner och regioner att säkerställa sin personella förmåga att exempelvis samla personer vid särskilda samlingsplatser. I samband med detta lyfts också specifikt särskilt hjälpbehövande grupper fram. Här är det viktigt att inte se hjälpbehövande grupper som endast individer med fysiska funktionsnedsättningar. Att inte kunna ta del av information kan också utgöra ett hinder för att ta till sig en samlingsplats. Det är av vikt att genomgående påtala ett tillgänglighetsperspektiv

i beredskapsarbetet och betona betydelsen av att alla, oavsett funktionsnedsättning eller andra svårigheter, ska kunna ta del av viktig samhällsinformation vid kris- och krigssituationer.

MTM efterfrågar ett förtydligande av begreppet "grundläggande verksamhetsförmåga". Begreppet preciseras inte nog och är av särskild vikt när det kommer till personer med vissa funktionsnedsättningar.

6.3.4 Enskilda fysiska eller juridiska personers utövande av samhällsviktiga verksamheter under fredstida krissituationer eller höjd beredskap

MTM anser att det är välkommet att kommuner och regioners beredskap för verksamheter som bedrivs av annan huvudman förtydligas samt att utredningen lyfter kommunernas och regionernas ansvar för att ha beredskap för barn, elever och äldre som finns i offentlig verksamhet som bedrivs av annan aktör än kommunen eller regionen.

MTM saknar emellertid en analys kring särskilt sårbara grupper. Finns information och behov hos dessa individer dokumenterade av privat aktör som upphör med verksamhet på grund av kris eller krig behöver informationen om individen komma kommunen eller regionen tillhanda. Detta kan vara av största vikt för att barn med särskilda behov ska kunna få rätt till utbildning. Informationen kan också vara av känslig karaktär, vilket kan försvåra informationsöverföringen. Detta handlar om att personer som bland annat möter läshinder och får särskilt stöd ska kunna fullgöra sin utbildning även under exempelvis höjd beredskap.

6.3.7 Särskilt om kommuners och regioners förmåga vid omfattande eller extrema bristsituationer under kvalificerade fredstida krissituationer och höjd beredskap

MTM ser positivt på att specifika verksamheter lyfts fram som en väsentlig del av att möta och förbereda inför en kris. MTM anser dock att även stödverksamheter så som kommunikation särskilt bör lyftas fram, eftersom denna funktion har en viktig särställning, såväl i det krisförberedande arbetet som under kris och krig.

6.3.9 Utbildning och övning

MTM välkomnar att krav ställs på att anställda ska ges nödvändig utbildning och övning. Även här är det viktigt att lyfta fram tillgänglighetsperspektivet i de aktuella utbildningarna och övningarna. För särskilt sårbara personer är ofta anställda i kommuner eller regioner en viktig förmedlare av budskap och information, såväl före som under en kris. Det är därför viktigt att de anställda förstår det krisförberedande arbetet så att även brukare av kommuners och regioners verksamheter blir en aktiv del i krisförberedelserna.

Utbildning och övning är inte bara viktigt för personal i kommun och region. Det är även av stor vikt att dialog förs med personer i andra verksamheter som arbetar mot särskilt sårbara målgrupper. Ofta kan det finnas praktiska och specifika behov kring krisförberedelse som endast personer som arbetar nära den aktuella målgruppen känner till. Det kan exempelvis röra sig om extrabatterier för hörapparater till digitala punktskriftsdisplayer.

6.3.10 Kommuner och regioner ska samverka med berörda statliga myndigheter och staten ska stödja och samordna kommuner och regioner
MTM välkomnar att länsstyrelserna är de som från staten har det koordinerande ansvaret i dialogen med kommuner och regioner. Detta ställer dock stora krav på länsstyrelserna att vara uppdaterade om myndigheternas arbete.

Enligt Förordning (2022:524) om statliga myndigheters beredskap ska varje statlig myndighet själva identifiera samhällsviktig verksamhet inom myndighetens ansvarsområde. Då flera myndigheter ansvarar för verksamhet och kunskap som kan vara ett stöd i kommunernas och regionernas arbete är det viktigt att länsstyrelserna får en tillräcklig överblick över de statliga myndigheternas arbete.

6.3.12 Informationsskyldighet gentemot allmänheten

MTM anser att förslaget kring informationen till allmänheten bör kompletteras med skrivningar om att informationen bör vara universellt utformad, alternativt utformad i olika format, så att samtliga mottagare kan del av den oavsett behov. Det bör i detta förtydligande framgå att informationsskyldigheten gentemot allmänheten även ska gälla för personer med tillgänglighetsbehov. Det bör förtydligas att informationen behöver gå att ta del av oavsett om en mottagare behöver ett alternativt format, har svårt att hitta informationen eller har utmaningar kring att ta till sig själva texten. Detta bör lyftas fram tydligare i förslaget så att inga grupper glöms bort i kriskommunikationen.

Det är viktigt att i det samordnade kommunikationsansvaret även ha personer med särskilda behov i beaktande.

I kapitel fem i betänkandet beskriver utredaren flera inträffade fredstida krissituationer och utvärderingar kring hanteringen av dessa. Det har i flera av dessa utvärderingar framhållits att brister i information till allmänheten påverkat eller riskerat att påverka hanteringen av krisen. Bristerna har bland annat bestått i avsaknad av information, att informationen har varit motstridig eller att allmänhetens tillgång till information har hindrats på grund av att hemsidor med information har blivit överbelastade. Vidare lyfter också utredningen fram att det är särskilt stor vikt att kommuner och regioner informerar sårbara och utsatta människor om användningen av skyddsrum. MTM delar utredarens bedömningar och ser att argumentationen stödjer MTM:s förslag om att stärka skrivningen kring att informationen bör vara universellt utformad under denna rubrik.

6.4.2 Särskilda samlingsplatser under kvalificerade fredstida krissituationer och höjd beredskap

MTM anser att det är viktigt att samlingsplatserna är tillgängliga för alla oavsett funktionsförmåga. Detta lyfts i bakgrundstexten med inte i själva förslaget. MTM anser att den universella utformningen av information rörande samlingsplatser är av särskild vikt i krisarbetet och ser det som viktigt att det lyfts fram även i förslagstexterna. Här vill MTM understryka att det inte endast handlar om universellt utformande vad gäller fysiska miljöer utan också vad gäller den information som finns i rummen och allas möjlighet att kunna omfattas av skyddet.

6.4.3 Hjälp vid användning av skyddsrum och andra skyddade utrymmen

MTM välkomnar att utredningen lyfter vikten av att skyddsrum bör vara till för alla. MTM anser att det är viktigt utredningen förtydligar att informationen kring att skyddsrummen ska vara utformade för alla.

I bakgrundstexten till betänkande lyfts den enskildes eget ansvar fram. Här är det viktigt att även lyfta fram kommuners och regioners ansvar att lära sig om olika sårbara målgruppers specifika behov vad gäller hemberedskap. Dessa målgrupper kan även behöva särskilt involveras i konkreta övningar som ett led i deras möjlighet att ta till sig information i syfte att skapa agens och bättre rusta sig inför kris och krig.

Gällande den del som berör barn och ungdomar som deltar i utbildningar enligt skollagen (2010:800) är det viktigt med en fungerande informationsöverföring kring elever med särskilda behov så att en eventuell övergång mellan skolor blir så smidig som möjligt och att den enskildes rätt till utbildning inte inskränks mer än nödvändigt.

MTM välkomnar att betänkandet betonar vikten av att personal ges utbildning i fråga om skyddsrumsanvändning och att det genomförs övningar. Det är viktigt att värna personalens roll som förmedlare av krisinformation. I flera fall kan personalen behöva anpassad information som kan föras vidare till sårbara grupper som finns i omsorgsverksamheten.

MTM välkomnar utredarens syn på bibliotekets roll för att upprätthålla grundläggande värden i samhället. Biblioteken har en central funktion för personer med funktionsnedsättning som leder till läsnedsättning. För en del läsare kan biblioteket vara enda vägen för att få tillgång till läsning. Det är viktigt att bibliotekens uppdrag för prioriterade målgrupper inte nedprioriteras under höjd beredskap.

Detta yttrande har beslutats av generaldirektör Magnus Larsson. Föredragande har varit verksamhetsutvecklare Daniel Frelén. I beredningen har även verksamhetsjurist Eva Wei, och handläggare Maria Dahlbeck deltagit.

Vid föredragningen närvarade även enhetschef Jannica Hedlund.

Magnus Larsson
Generaldirektör

